

Mai jos o traducere din franceza si germana a emisiunii ARTE "Cu cartile pe masa", despre cauzele profunde ale izbucnirii Primului razboi mondial:

- concurenta economica si militara intre marile puteri,
- competitia pentru colonii,
- dezechilibre demografice si economice intre Franta si Germania,
- revansismul francez dupa 1871,
- iredentismul italian,
- nationalismul etatist in Austro-Ungaria, Imperiul Rus s.a.

Astăzi ma aflu la Muzeul de Istorie al Germaniei din Berlin. Voi dedica două episoade Primului Război Mondial - nu războiului în sine, ci cauzelor care au dus la el. Nu ma refer la motivele acute, cum ar fi războaiele balcanice și asasinarea moștenitorului la tronul Austriei, ci la cauzele reale și profunde - adică la rivalitățile politice, economice, maritime și coloniale dintre națiunile europene.

La începutul secolului XX, puterile europene au dominat o mare parte a lumii, nu în ultimul rând datorita populației lor - populația Europei, inclusiv cea a Rusiei, crescuse de la 195 de milioane în 1800 la 420 de milioane în 1900 – adica mai mult decat dublu. În 1914, în Europa existau aproximativ 450 de milioane de oameni - un sfert din populația lumii. Presiunea populației a fost atât de mare încât aproximativ 60 de milioane de persoane au emigrat între 1820 și 1914 - în special în Statele Unite, dar și în restul Americii și în colonii. La aceasta se adaugă supremația economică a Europei, cu 88% din capitalul investit al lumii și 80% din mărfurile tranzacționate pe plan mondial. Europa și Statele Unite au furnizat 85% din producția industrială mondială și au avut monopolul fabricării oțelului.

Revoluția industrială a dat Europei un avantaj financiar, tehnologic și economic în secolul al XIX-lea. A fost atât fabrica, cât și banca lumii și domina comerțul mondial. Cu toate acestea, pentru a menține în funcțiune fabricile și economia, aveau nevoie de materii prime și de piețe pentru desfacerea bunurilor. Creșterea populației și nevoile economice au contribuit la al treilea aspect al supremației europene: supremația politica. În 1914, după 40 de ani de expansiune colonială, marile puteri europene erau prezente în toată lumea - în special în Africa și Asia. Proprietățile coloniale ale Marii Britanii și Franței au fost cele mai mari, iar împreună cu cele ale Reich-ului german, ale Portugaliei, Belgiei, Italiei, Spaniei, Olandei și Danemarcei, coloniile europene reprezentau aproximativ jumătate din suprafața pământului.

LINK VIDEO: <https://www.youtube.com/watch?v=gEAqQ7n43Js>

Să aruncăm acum o privire asupra acestei harti revelatoare: Puterile europene și-au exportat sistemul economic, iar pentru mentinerea în funcțiune a acestuia, oameni, metode de cultivare agricola, avocați și bineînțeleș, misionari și soldați. Deci Europa era puterea dominantă, dar nu era o singura putere. Dimpotrivă: Europa era diversă și divizată. În 1914, în Rusia traiau 140 de milioane de oameni, 63 de milioane în Reich-ul german, 50 de milioane în Austria Ungaria, 46 de milioane în Marea Britanie, 40 de milioane în Franța, 36 de milioane în Italia și 19 milioane în Imperiul Otoman. În unele locuri, acest lucru era motiv de îngrijorare. În Franța exista o îngrijorare cu privire la numărul mare al populației Germaniei.

In plus, existau falii de dezvoltare în Europa, ca de ex. între regiunile industriale majore și restul Europei, cu o economie (preponderent) agricolă. Dar și regiunile industrializate s-au dezvoltat diferit și se aflau în concurența unele cu altele. Marea Britanie, de exemplu, patria revoluției industriale, avea o pondere de 14 la sută din producția industrială mondială,

insa Reich-ul german furniza deja 15,7 la sută, pentru că dispunea de o industrie mai tanara mai performanta si distante mai mici intre centrele de productie. Franța, pe de altă parte, ramasese deja cu mult în urmă. În plus, concurenta economica era amplificata de procese de producție mai rapide și cicluri mai scurte de producție. Mai exista o diferență: Unele state existau deja de mult timp, cum ar fi Franța, Marea Britanie și Rusia. Ele au fost create cu mult timp in urma.

Altele au luat fiinta doar recent: Regatul Italiei a fost proclamat în 1861, Imperiul German a fost format prin 'fuziunea' dintre Prusia și celelalte state germane, în 1871, iar Imperiul Austro-Ungar a apărut în 1867 din unirea Austriei cu Ungaria (sic!). Să examinăm mai atent acest stat multietnic. Acolo, germanii și maghiarii au reprezentat fiecare 24 și 20% din populație, deci împreună 44%. Grupurile etnice slave au reprezentat împreună 45%, Ila care se adauga români și italieni. Cu toate acestea, germanii și maghiarii au exercitat o influență politică și economică disproportionala in comparatie cu celelalte grupuri etnice. Prin urmare, Imperiul Habsburgic era din ce în ce mai 'agitat', din cauza cerintelor de independență ale minorităților naționale, în special cele slave. Același lucru a fost valabil și pentru iredentismul italian din Tirolul de Sud, Veneția-Giulia și Dalmația, deoarece în Italia o puternică mișcare pan-italiană a căutat integrarea inr-un singur stat a tuturor zonelor in care se vorbea, chiar si parțial, italiana.

Imperiul Rus, la rândul său, a urmărit o politică de rusificare a populațiilor de alta limba: români, ucraineni, polonezi, baltici, finlandezi, armeni, evrei și musulmani, grupuri etnice care s-au opus rusificarii. Politica externă rusă a fost mai mult influențata de panslavism – unirea, in special în Peninsula Balcanică, a tuturor popoarelor slave. Cu aceasta ajungem la Imperiul Otoman, „Omul bolnav al Europei”, cum era numit atunci, care a jucat, de asemenea, un rol important înainte de război. Imperiul Otoman a avut in 1914 această intindere (vezi video) scăzand considerabil încă din secolul al 19-lea, pentru că a pierdut un număr de teritorii, în special în Africa de Nord și în Peninsula Arabică, precum și majoritatea posesiunilor din Balcani. A pastrat in Europa doar Tracia, zona de interes atât pentru Austro-Ungaria, naționalistii sârbi și greci, cat si pentru puterile coloniale Italia, Franța și Marea Britanie, care au fost interesate de slăbirea otomanilor în Orientul Mijlociu.

Caricatura a antreprenourului și funcționarului colonial britanic, Cecil Rhodes

Tensiuni aparuseră în Europa și din cauza controlului asupra mărilor și strâmtorilor, deoarece Bosforul și Dardanele care leaga Marea Neagră de Marea Mediterană erau sub controlul Imperiului Otoman. Pentru Rusia, singurul acces la Marea Mediterană prin aceste strâmtori, iar flota rusa a Mării Negre este staționată în Crimeea. Astfel, a cerut internaționalizarea strâmtorilor - adică dreptul la liber tranzit, pe timp de pace și în timp de război, pentru nave comerciale și nave militare ale tuturor națiunilor. Astfel, ea dorea să se protejeze împotriva atacurilor dinspre Marea

Mediterană și din Marea Neagră. Marea Britanie se opunea acestor planuri rusești, pentru că se temea de apariția a flotei ruse în Marea Mediterană, iar la Viena exista temerea că Rusia ar putea contracara interesele austriece din Balcani. Pe deasupra, Regatul Unit și Imperiul German se certau din cauza Canalului Suez, între Marea Mediterană și Marea Roșie.

Cu toate ca acest canal era zona neutra, încă din 1888, Marea Britanie, având cea mai mare flotă comercială din lume, nu voia să renunțe la controlul asupra acestui nou traseu comercial către Asia. Reich-ul german, la rândul său a dorit să-și asigure căile de aprovizionare prin construirea unei flote militare. În Africa, Marea Britanie, Franța și Reich-ul german se certau pentru ultimele zone încă necolonizate. Reich-ul german a fost o lungă perioadă de timp în afara competiției pentru colonii; în 1884 a organizat însă o conferință la Berlin, în dezbatere fiind împărțirea Africii. Reich-ul german a avut în 1914, după ce Marea Britanie sa opus în Africa de Sud și de Est și Franța în Maroc mai multe colonii. Acolo a dus la două crize: 1905 în Tanger și 1911 în Agadir, care vom vorbi mai mult în episodul următor.

Ne întoarcem în cele din urmă în Europa. Acolo, războiul franco-german din 1870, la sfârșitul caruia Napoleon al III-lea fusese luat prizonier, la Sedan, se făcea încă resimțit. Războiul a dus la proclamarea Imperiului German la Versailles și anexarea regiunii Alsacia-Lorena de către Reich-ul german. În Franța, aceasta a alimentat revansismul ce urmărea recucerirea provinciilor pierdute. Reich-ul german, la rândul său, s-a reapropiat în 1873 de fostul adversar, Austria, în scopul prevenirii planurilor de recucerire ale Statului Major francez. Aici (în video) îi puteți vedea pe cei doi împărați, Franz Joseph și Wilhelm al Doilea. Un exemplu tipic pentru cauzele directe și mai profunde pentru Primul Război Mondial a fost „Afacerea Dreyfus“. În 1894, căpitanul francez de origine evreiască, Alfred Dreyfus a fost condamnat pentru presupusa trădare a secretelor militare franceze către Reich-ului german. Aceasta a divizat societatea franceză, într-o atmosferă de antisemitism și ură față de Reich-ului german. La acea vreme, a început să se dezvolte în Europa o cultură populară a războiului, după cum se poate observa și pe aceste cărți poștale din Franța și Germania.

Acest lucru a fost amplificat prin programe educationale pe măsura, prin cărți despre război și jucării „de război“. Asistăm deci la un început al abrutizării societăților europene. Se poate spune că, la începutul secolului XX, existase un climat agresiv în Europa, iar Franța căuta să-și ia revanșa față de Reich-ului german, pentru înfrângerea în războiul franco-german și pierderea Alsaciei-Lorenei.

.....

Partea a 2-a

Astăzi ma aflu la Muzeul de Istorie al Germaniei, la Berlin, pentru al doilea episod al emisiunii despre Primul Război Mondial, mai precis, despre cauzele ce au condus la Primul Război Mondial. Una dintre cauze fuseseră marile rivalități politice, economice, maritime și coloniale între națiunile europene. Azi vom vedea cum s-a format, pe această bază, un sistem de alianțe de apărare.

Aceasta este Europa în 1871, după victoria Prusiei asupra Franței și proclamarea Reich-ului german în Sala Oglinzilor din Versailles. Franța a pierdut Alsacia-Lorena, iar cancelarul german Bismarck a încercat să protejeze noul stat de revansismul francez, printre altele prin apropierea de fostul inamic Austria. În 1873, Reich-ul german a încheiat așa-numita Alianța a celor trei împărați cu Austro-Ungaria și Rusia. În 1882 s-a născut o nouă alianță. De data aceasta cu Italia, dar fără Rusia, pentru că ambițiile și activitățile Imperiului Rus în Peninsula Balcanică și pretențiile sale față de strămtorile turcești erau opuse intereselor Vienei.

Atitudinea Italiei în această Tripla Alianță (Dreibund/Puterile Centrale) a fost ambivalentă, deoarece guvernul de la Roma a cerut de la Viena cedarea zonelor vorbitoare de limbă italiană din Tirolul de Sud, Venezia-Giulia și Dalmația. În

plus, Italia a fost dependentă financiar de Franța, deoarece 60% din obligațiunile italiene erau tranzacționate la Bursa de Valori din Paris. În 1902, Italia a promis, printr-un acord secret, să rămână neutră în cazul unui atac german asupra Franței, iar când, în 1914, a izbucnit războiul, Italia a rămas neutră, cel puțin pentru început. Ca răspuns la Tripla Alianță a luat naștere, în 1907, o alianță inamică: Triple Alliance, urmașă a Antantei Cordiale între Anglia și Franța, la care a aderat apoi Imperiul Rus, deoarece la Londra, planurile germane ale amiralului von Tirpitz pentru constituirea unei marine militare provocaseră neliniște.

La începutul războiului, Marea Britanie avea 31 de nave de luptă de tip Dreadnought, a căror putere de foc depășea celelalte nave de război. Germania avea 20, Franța 7, Austria-Ungaria 4, iar Rusia 4. Aceste două sisteme de alianță s-au confruntat în Europa în 1914: Tripla Alianță și Imperiul Otoman, care s-a aliat cu Germania, fiind dependent financiar de el, și România și Bulgaria, care se simțeau amenințate de pretențiile rusești asupra strâmtorilor turcești; iar pe de altă parte Antanta, la care aderase Serbia; un stat slav sub protecția Imperiului Rus. La această constelație se adăuga o cursă a înarmărilor. Între 1870 și 1914, cheltuielile militare ale puterilor europene au crescut cu 300%. La începutul războiului din august 1914, numărul soldaților și rezerviștilor Triplei Alianțe (FR, UK, RUS) era de aproximativ unsprezece milioane și al Dreibund (DE, AT, ImpOt, BG) de aproximativ nouă milioane.

În Franța și Germania erau elaborate planuri strategice. De partea germană, Planul Schlieffen din 1905, care a fost revizuit până în 1914, pornea de la premisa că mobilizarea Rusiei va dura o perioadă mai lungă, din cauza dimensiunii mari a țării și a lipsei infrastructurii de transport. Prin urmare, majoritatea trupelor germane ar trebui să învingă repede Franța, încălcând neutralitatea Belgiei și a Luxemburgului. Germanii au vrut să oprească rapid armata franceză pentru a ataca apoi Rusia. Pe de altă parte, în Franța, Planul XVII, din 1913, prevedea ca trupele franceze din est să oprească un avans german și să recâștige Alsacia-Lorena. Se presupunea că Germania va ataca rapid Rusia și nu se lua în considerare o încălcare a neutralității Belgiei de către Germania. Pregătirile pentru punerea în aplicare a planurilor începuse, în timp ce tensiunile dintre Franța și Germania de dispută asupra coloniilor se amplificau - printre altele, din cauza Marocului.

În 1905, Sultanatul Marocului era una dintre ultimele zone din Africa de Nord ce nu se afla încă sub dominație europeană, Franța dorind să instaureze acolo un protectorat. Cu toate acestea, Reich-ul german nu a vrut să renunțe la piața marocană și la avantajele comerciale aferente, pentru a-și impune astfel propriile interese coloniale. Acest lucru a condus la prima criză, când Wilhelm al II-lea (Imperatorul german) a vizitat Tanger și îl asigura pe Sultanul Abdel Aziz că Marocul trebuie să rămână liber și independent, fiind pregătit de război, dacă Franța nu ar renunța la planurile sale. O a doua criză a avut loc în 1911, când Germania a trimis nave de război Panther la Agadir. După lungi negocieri între Franța și Germania s-a ajuns la un acord. Reich-ul german a acceptat pretențiile franceze la Maroc, iar Franța i-a cedat o parte din Africa Ecuatorială, așa-numitul Camerun-Nou. În 1912, în cele din urmă, a fost realizat protectoratul francez asupra Marocului.

Pretențiile europene față de Maroc sunt un exemplu tipic al conflictelor din acea perioadă. Cu toate acestea, când războiul a izbucnit puțin mai târziu, nu s-a întâmplat din cauza disputelor coloniale, ci din cauza crizei din Balcani. În 1911, situația din Balcani arăta astfel: Partea de sud aparținuse Imperiului Otoman; cu excepția Greciei, care a câștigat independența în 1830. Serbia era independentă din 1882. Bulgaria din 1908, Muntenegru din 1910, iar Austria anexase Bosnia și Hertegovina în 1908. În Peninsula Balcanică se intensificau conflictele între grupurile etnice, la care se adăuga o luptă pentru putere între Rusia și Austro-Ungaria în această zonă. Bulgaria, Serbia, Grecia și Muntenegru s-au aliat pentru a depăși Imperiul Otoman de Macedonia, una dintre ultimele sale posesiuni în Europa.

În acest fel s-a ajuns la Primul război balcanic, în octombrie 1912. În mai 1913, la sfârșitul campaniei, noile granițe încă nu erau trasate, dar se observa [pe harta] castigurile teritoriale ale învingătorilor. În afara de aceasta, aparuse o nouă țară: Albania, ale cărei teritorii erau însă ocupate de Muntenegru, Serbia și Grecia. Per total, Imperiul Otoman a

pierdut majoritatea teritoriilor din Europa, insa impartirea acestora intre invingatori avea sa fie dificila – mai ales Macedonia, ravnita de bulgari, care se simteau dezavantajati. Drept urmare, in iunie 1913 avea sa inceapa cel de-al Doilea razboi balcanic, Bulgaria confruntandu-se cu fostii aliati Serbia si Grecia, cat si cu Romania si Imperiul Otoman. In august 1913 razboiul lua sfarsit, cu urmatoarele schimbari pe harta: Bulgaria invinsa trebuia sa cedeze Greciei si Serbiei o mare parte din Macedonia; Serbia iesind victorioasa din ambele razboaie, devenind cea mai importanta putere regionala in Balcani. Facand un sumar (lucru aproape imposibil de altfel): Existau conflicte intre noile state si conflicte intre imperiile in decadere, conflicte cu minoritatile si orgolii nationaliste – si toate aceste tensiuni incontrolabile se regaseau in Balcani.

In acest cadru general avea sa aiba loc, in 28 iunie 1914, un atentat la Sarajevo, ale carui motive constau in acesti factori de tensiune. Urmasul la tronul Austriei, arhiducele Franz Ferdinand, a fost impuscat, impreuna cu sotia sa, de catre un sarb bosniac ce milita pentru independenta Bosniei. Austro-Ungaria invinuia Serbia pentru cele intamplate, dand Serbiei, cu garantie din partea Germaniei, un ultimatum in zece puncte, ce includea si participarea austrieicilor la investigarea atentatului. Belgradul considera asta un amestec in treburile interne, respingand ultimatumul. La 28 iulie, Austro-Ungaria declara razboi Serbiei. La 30 iulie, Rusia, aliata cu Serbia, declara razboi Austro-Ungariei, in acest fel incepand sa se activeze mecanismele sistemelor de aparare ale Triplei Antante si ale Puterilor Centrale. La 1 August Germania declara razboi Rusiei. Franta, unde in 31 iulie pacifistul Jaures fusese ucis de un bolnav mintal, ordonase mobilizarea generala pentru apararea Rusiei. La 3 august, Germania declara razboi Frantei, incalcand, in baza Planului Schlieffen, neutralitatea Belgiei. Acest fapt constituia casus belli pentru Marea Britanie care avea sa declare razboi Germaniei la 4 august. Incepuse Primul razboi mondial.

Drept urmare a Primului razboi mondial, avea sa apara prima republica parlamentara in Germania, dupa sosirea lui Lenin in Rusia apare URSS, iar ulterior cele doua dictaturi totalitare: stalinismul si nationalsocialismul. De altfel, in Franta au loc mult mai multe evenimente comemorative pentru Primul razboi mondial decat in Germania. Aici predomina si in prezent memoria asupra distrugerilor cauzate in Germania si Europa de Cel de-al Doilea razboi mondial, in detrimentul preocuparilor cu Primul razboi mondial.

(Traducere: Hans Hedrich; 2019)